

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

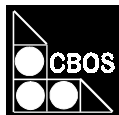
BS/79/2003

NA CO RODZINOM BRAKOWAŁO PIENIĘDZY W OSTATNIM ROKU?

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ 2003

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

NA CO RODZINOM BRAKOWAŁO PIENIĘDZY W OSTATNIM ROKU?

- Ponad połowa ankietowanych (54%) ma poczucie, że w ciągu roku poprzedzającego sondaż nie zmieniły się ogólne warunki życia ich rodzin. Dwie piąte (40%) uważa jednak, że obecnie żyje im się gorzej, w tym 30% ocenia to pogorszenie jako niewielkie, a 10% - jako znaczne. Poprawę dostrzega 5% ankietowanych i wszyscy uznają ją za niewielką. W stosunku do ubiegłego roku zmiany opinii są nieznaczne, jednak warto podkreślić, że obecnie ośmiokrotnie więcej badanych (40%) wskazuje na pogorszenie ogólnych warunków życia swoich rodzin, niż stwierdza poprawę (5%). Tak niekorzystnych wyników nie notowaliśmy od 1994 roku.

- W ciągu ostatnich dwunastu miesięcy większość polskich rodzin odczuła brak pieniędzy na wyposażenie domu (60%) oraz wypoczynek (59%). W wielu gospodarstwach domowych brakowało także funduszy na życie kulturalne (44%), leczenie (39%) i ubranie (39%). Prawie co trzeciej rodzinie nie starczało pieniędzy na opłatę świadczeń mieszkaniowych (32%) oraz na żywność (29%). Co czwartej rodzinie (23%) brakowało funduszy na edukację, a co piątej (22%) - na środki czystości i higieny osobistej. Ostatni rok okazał się nieco trudniejszy niż poprzedni - od kwietnia 2002 przybyło rodzin, którym nie starczało pieniędzy na życie kulturalne, edukację, leczenie, żywność oraz środki czystości.

- Z wypowiedzi respondentów dotyczących dziewięciu omówionych dziedzin życia wynika, że w ostatnim roku tylko co czwarta rodzina (25%) nie miała trudności finansowych. Zdecydowana większość rodzin doświadczała jednak różnego rodzaju deprivacji - dwie piąte (40%) miało problemy z zaspokojeniem potrzeb w jednej do czterech dziedzinach życia, ponad jedna czwarta (26%) - w sześciu do ośmiu, a co jedenasta rodzina (9%) miała kłopoty finansowe we wszystkich dziewięciu dziedzinach.

Wyniki naszego kwietniowego sondażu¹ wskazują, że ostatni rok przyniósł pogorszenie ocen położenia materialnego rodzin. W stosunku do ubiegłego roku zmalały deklarowane przez respondentów średnie miesięczne dochody przypadające na członka gospodarstwa domowego, pogorszyły się też subiektywne oceny poziomu życia rodzin - przybyło ankietowanych, którzy uważają, że im i ich rodzinom żyje się skromnie lub bardzo biednie, a także odczuwających obawy przed biedą².

O tym, że wielu polskim rodzinom żyje się obecnie gorzej niż przed rokiem, że wiele z nich boryka się z trudnościami finansowymi, świadczą także odpowiedzi na pytania retrospektywne dotyczące zmian w ogólnych warunkach życia oraz kłopotów finansowych rodzin w ostatnich dwunastu miesiącach.

CZY W OSTATNIM ROKU ZMIENIŁY SIĘ OGÓLNE WARUNKI ŻYCIA RODZIN?

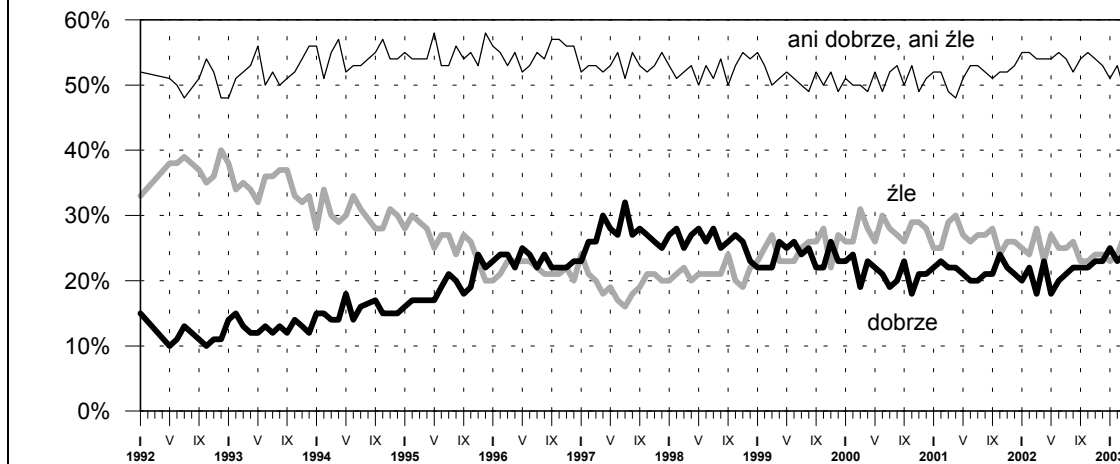
Opinie o ogólnych warunkach życia rodzin, które traktujemy jako jeden z podstawowych wskaźników nastrojów społecznych, monitorujemy co miesiąc od 1992 roku, co umożliwia nam systematyczne śledzenie zmian, jakie zachodzą w tej dziedzinie³.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (155) przeprowadzono w dniach 4-7 kwietnia 2003 roku na 1229-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

² Zob. komunikat CBOS „Pogorszenie położenia materialnego rodzin”, maj 2003 (oprac. B. Wciórka).

³ Por. komunikat CBOS „Nastroje społeczne w kwietniu”, kwiecień 2003 (oprac. W. Derczyński).

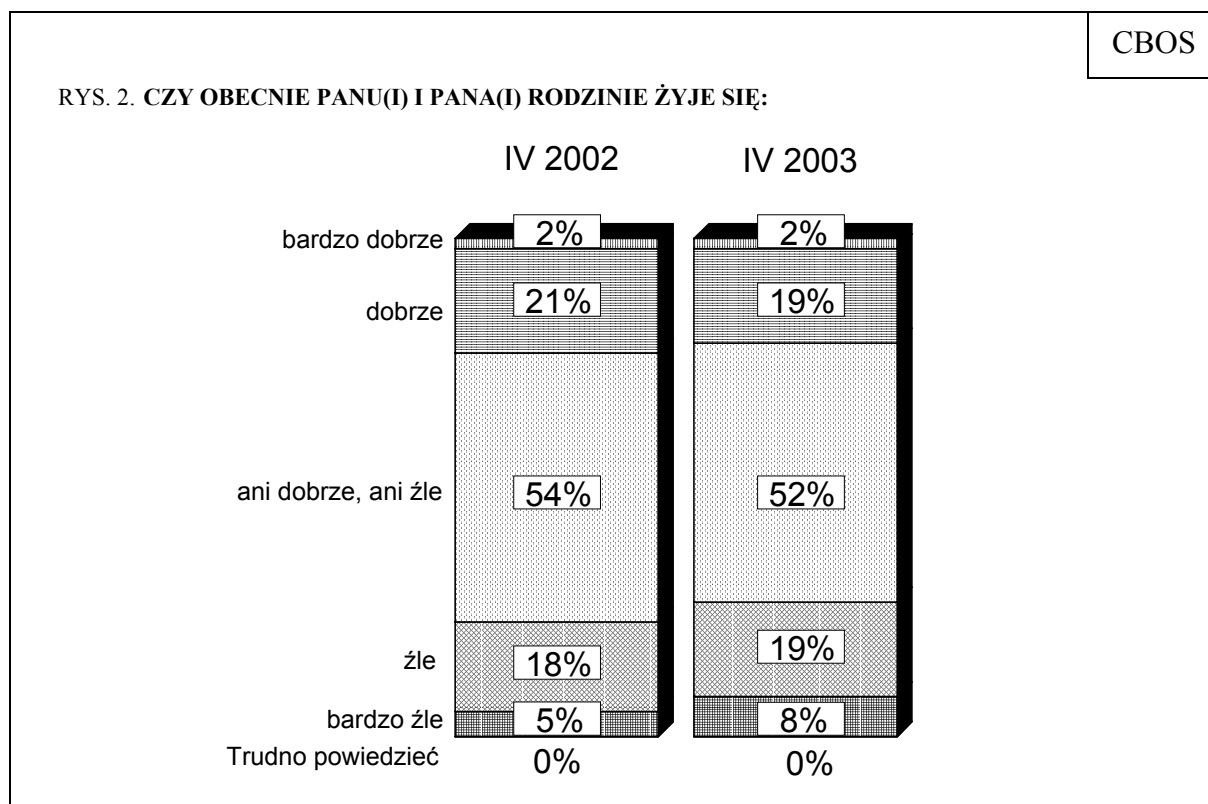
RYS. 1. CZY OBECNIE PANU(I) I PANA(I) RODZINIE ŻYJE SIĘ:

Pominięto „trudno powiedzieć”

Począwszy od roku 1992 większość Polaków niezmiennie deklarowała, że ich rodzinom żyje się średnio, zmieniały się jednak odsetki wyrażających oceny pozytywne i negatywne. W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych ankietowani źle oceniający warunki życiowe swoich rodzin ilościowo znacznie przeważali nad tymi, którzy oceniali je dobrze. Od roku 1993 notowaliśmy jednak stopniową poprawę ocen, co pod koniec 1995 roku doprowadziło do liczebnej równowagi obu grup, utrzymującej się przez następny rok. Na początku 1997 roku, po raz pierwszy w III RP, zarejestrowaliśmy liczebną przewagę ankietowanych pozytywnie oceniających warunki życiowe swoich rodzin nad tymi, którzy oceniali je negatywnie. Sytuacja taka utrzymała się do końca 1998 roku, po czym ponownie nastąpiło pogorszenie - oceny źle zaczęły przeważać nad dobrymi. We wrześniu 2002 roku odnotowaliśmy niewielką poprawę i w kolejnych miesiącach odsetki pozytywnych i negatywnych opinii o warunkach życia rodzin były wyrównane. Ostatnie dwa pomiary - z marca i kwietnia tego roku - ukazują natomiast ponowne pogorszenie i przewagę ocen negatywnych.

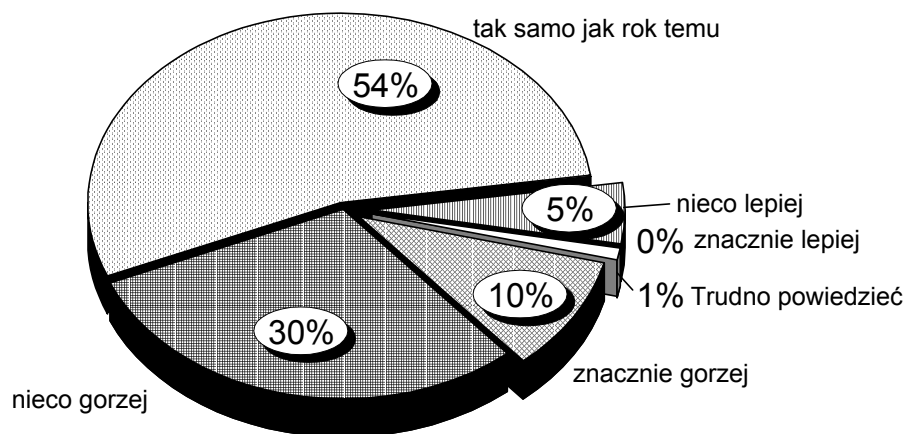
W celu prześledzenia zmian, jakie zaszły w poziomie życia rodzin w ciągu ostatniego roku, zestawiliśmy wyniki dwóch pomiarów - z kwietnia 2002 i 2003.

Porównanie danych ukazuje niewielkie pogorszenie ocen - w ostatnim roku wzrósł (o 4 punkty) odsetek badanych, którzy uważają, że im i ich rodzinom żyje się źle. Można byłoby więc uznać, że w ciągu roku poprzedzającego sondaż zmiany ogólnych warunków życia rodzin były nieznaczne.

Jednak odpowiedzi na następane pytanie, które wprost dotyczyło oceny zmian ogólnych warunków życia rodzin w ostatnich dwunastu miesiącach, wskazują, że ich zakres był znacznie szerszy. Dwie piąte badanych (40%) twierdzi, że w porównaniu z sytuacją sprzed roku żyje im się gorzej, w tym 30% ocenia pogorszenie jako niewielkie, a 10% - jako znaczne. Poprawę deklaruje jedynie 5% ankietowanych i wszyscy uważają ją za niewielką. Ponad połowa respondentów (54%) ma natomiast poczucie, że w ciągu ostatniego roku nie zmieniły się ogólne warunki życia ich rodzin.

RYS. 3. CZY W PORÓWNANIU Z SYTUACJĄ SPRZED DWUNASTU MIESIĘCY PANU(I)
I PANA(I) RODZINIE ŻYJE SIĘ:

Należy też podkreślić, że obecnie ośmiokrotnie więcej badanych (40%) dostrzega pogorszenie ogólnych warunków życia swoich rodzin, niż stwierdza poprawę (5%). Tak niekorzystnych wyników nie notowaliśmy od 1994 roku.

Tabela 1

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań								
	IV 1994	X 1994	IV 1995	XI 1995	IV 1996	X 1996	X 1997	IV 2002	IV 2003
	w procentach								
- lepiej*	7	11	9	12	10	16	13	8	5
- tak samo	44	32	36	47	50	46	53	50	54
- gorzej*	47	56	55	40	39	38	33	41	40
Trudno powiedzieć	2	1	1	1	1	0	0	1	1

* Kategoria *lepiej* powstała z połączenia odpowiedzi *znacznie lepiej* i *nieco lepiej*, a kategoria *gorzej* - z połączenia odpowiedzi *znacznie gorzej* i *nieco gorzej*

W ostatnich dziewięciu latach zmieniał się odsetek osób przekonanych o pogorszeniu się ogólnych warunków życia ich rodzin - najwyższy był w latach 1994-1995, a następnie stopniowo malał aż do października 1997, kiedy okazał się najniższy. W 2002 roku obserwowaliśmy zahamowanie tej pozytywnej tendencji i wyraźne pogorszenie opinii, które utrzymało się również w tym roku.

Opinie na temat zmian ogólnych warunków życia rodzin są społecznie zróżnicowane (zob. tabele aneksowe), mimo że w większości porównywanych grup przeważają osoby, które oceniają, że obecnie im i ich rodzinom żyje się tak samo jak przed rokiem. O braku zmian najczęściej mówią ludzie określający własne warunki materialne jako dobre (68%), najlepiej sytuowani (66%) i wykształceni (62%) oraz emeryci (61%).

Natomiast w grupach najslabszych ekonomicznie i społecznie najczęstsze jest przekonanie, że ogólne warunki życia rodzin uległy pogorszeniu - twierdzi tak ponad połowa badanych z rodzin źle oceniających swoje warunki materialne (58%), o niskich dochodach przypadających na osobę w rodzinie (52%), a także rolników (57%) i rencistów (52%) oraz niemal połowa bezrobotnych (47%), spośród których aż 21% uważa, że obecnie żyje im się znacznie gorzej niż przed rokiem. Ogólnie można powiedzieć, że im gorsze warunki materialne gospodarstwa domowego, niższe dochody przypadające na osobę w rodzinie, niższe wykształcenie i kwalifikacje zawodowe respondentów, tym częściej deklarują oni pogorszenie ogólnych warunków życia rodziny w ostatnim roku.

Poprawę ogólnych warunków życia rodziny odczuli w tym roku nieliczni badani - głównie pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (14%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (13%), osoby z wyższym wykształceniem (11%).

Od tego, jak badani oceniają zmiany ogólnych warunków życia swoich rodzin w ostatnim roku, w znacznej mierze zależy ich poczucie bezpieczeństwa materialnego oraz zagrożenia biedą. Ogólnie można powiedzieć, że im gorzej wypada porównanie obecnej sytuacji rodziny z sytuacją sprzed roku, tym słabsze poczucie bezpieczeństwa, tym większe obawy przed dalszym pogorszeniem kondycji rodziny oraz tym większy lęk przed biedą.

Tabela 2

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?				
	Jestem spokojny(a), że finansowo dam(y) sobie radę	Nie boję się biedy, choć martwię się, że nasza sytuacja może się pogorszyć	Obawiam się biedy , choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy	
	w procentach				
- lepiej	34	42	20	4	100
- tak samo	15	37	39	9	100
- gorzej	4	24	49	23	100

W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”

Biedy obawia się jedna czwarta respondentów z rodzin odczuwających poprawę swoich warunków życia w porównaniu z sytuacją sprzed roku (24%), niemal połowa osób z rodzin, których ogólne warunki życia nie uległy zmianie (48%) oraz zdecydowana większość z rodzin żyjących obecnie gorzej niż przed rokiem (72%). Warto przy tym podkreślić, że wśród badanych doświadczających pogorszenia poziomu życia tylko 4% ma pełne poczucie bezpieczeństwa materialnego, natomiast jedna czwarta (24%) obawia się dalszego pogorszenia sytuacji finansowej, niemal połowa (49%) boi się biedy, ale ma nadzieję na jej przezwyciężenie, a prawie jedna czwarta (23%) przyznaje się do lęku przed biedą i bezradności.

Krytyczna ocena zmian warunków życia i zachwiane poczucie bezpieczeństwa bytowego w znacznej mierze są rezultatem rzeczywistych kłopotów finansowych, jakich rodziny doświadczyły w ubiegłym roku.

KŁOPOTY FINANSOWE RODZIN

Z odpowiedzi na pytania retrospektywne wynika, że w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy większość polskich rodzin odczuwała brak pieniędzy na wyposażenie domu (60%) oraz wypoczynek (59%). W wielu gospodarstwach domowych brakowało także funduszy na zakup książek, czasopism, biletów do teatru, na koncert itp. (44%) oraz na leczenie

i ubranie (po 39%). Prawie co trzeciej rodzinie nie starczało pieniędzy na opłatę świadczeń mieszkaniowych (32%) oraz na żywność (29%). Co czwartej rodzinie (23%) brakowało funduszy na edukację, a co piątej (22%) - na środki czystości i higieny osobistej.

Tabela 3

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzało się Panu(i) lub w Pana(i) gospodarstwie domowym, że nie starczyło pieniędzy na:	Odsetki odpowiedzi twierdzących					
	XI 1995	IV 1996	X 1996	X 1997	IV 2002	IV 2003
- zakup sprzętu i rzeczy do wyposażenia domu	-	-	-	-	58	60
- wydatki związane z wypoczynkiem - urlopem lub wakacjami, feriami dzieci	-	-	-	-	60	59
- wydatki związane z życiem kulturalnym (zakup książek, czasopism, biletów do teatru, na koncert itp.)	47	48	43	42	41	44
- zakup ubrania, butów	57	56	47	46	38	39
- wydatki związane z leczeniem	37	39	39	35	36	39
- pokrycie świadczeń mieszkaniowych (stałe opłaty, czynsz, koszty wynajmu itp.)	-	-	-	-	-	32
- zakup żywności	37	35	32	28	25	29
- wydatki związane z nauką, kształceniem	22	20	21	22	20	23
- zakup środków czystości, wydatki na higienę osobistą	22	20	20	15	19	22

Ostatni rok okazał się nieco trudniejszy niż poprzedni - od kwietnia 2002 przybyło rodzin, którym nie starczało pieniędzy na życie kulturalne, edukację, leczenie, żywność oraz środki czystości i higieny osobistej.

Ze zliczenia wymienianych przez respondentów problemów finansowych w dziewięciu omówionych dziedzinach życia wynika, że w ostatnim roku tylko co czwarta rodzina (25%) nie miała trudności finansowych w żadnej z nich. Zdecydowana większość rodzin doświadczała jednak różnego rodzaju deprivacji - dwie piąte (40%) miało problemy z zaspokojeniem potrzeb w jednej do czterech dziedzinach życia, ponad jedna czwarta (26%) - w sześciu do ośmiu, a co jedenasta rodzina (9%) miała problemy finansowe we wszystkich dziewięciu dziedzinach.

		CBOS
Poziom zaspokojenia lub deprivacji potrzeb rodzin w ostatnim roku		
Badani, których rodziny nie miały problemów finansowych w żadnej dziedzinie		25%
Badani, których rodziny miały problemy:		
♦ w jednej dziedzinie		9%
♦ w dwóch dziedzinach		10%
♦ w trzech dziedzinach		10%
♦ w czterech dziedzinach		11%
♦ w pięciu dziedzinach		8%
♦ w sześciu dziedzinach		6%
♦ w siedmiu dziedzinach		6%
♦ w ośmiu dziedzinach		6%
♦ w dziewięciu dziedzinach		9%

Mierzony za pomocą utworzonego indeksu poziom niezaspokojenia potrzeb jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od położenia społeczno-ekonomicznego rodzin (zob. tabele aneksowe). Ogólnie można powiedzieć, że im gorsze subiektywnie warunki materialne gospodarstw domowych, niższe dochody na osobę w rodzinie, niższe wykształcenie i pozycja społeczno-zawodowa, a także im więcej dzieci na utrzymaniu, tym więcej rodzin doświadcza deprivacji, tym większy jest też zasięg niezaspokojonych potrzeb.

Wśród rodzin najslabszych społecznie i ekonomicznie przeważają takie, które w ostatnim roku miały trudności finansowe w wielu dziedzinach życia. Niezaspokojenie potrzeb w pięciu do dziewięciu dziedzinach najczęściej odnotowujemy w rodzinach o najniższych dochodach (67%), żyjących w subiektywnie złych warunkach materialnych (63%), a także w rodzinach robotników niewykwalifikowanych (58%). Należy przy tym podkreślić, że tak znacznych deprivacji doświadczała nie tylko połowa rodzin dotkniętych bezrobociem (52%) lub trwałą utratą zdrowia kogoś z rodziny (47%), ale także co druga rodzina wielodzietna, mająca na utrzymaniu czworo dzieci i więcej (52%). O szczególnym finansowym upośledzeniu tych ostatnich świadczy fakt, że co piąta rodzina wielodzietna (21%) doświadczyła braku pieniędzy we wszystkich uwzględnionych dziedzinach życia, a zaledwie co jedenasta (9%) nie miała żadnych problemów finansowych.

Tabela 4

Liczba dzieci na utrzymaniu rodziny	Poziom zaspokojenia lub deprivacji potrzeb rodzin w ostatnim roku			
	Odsetek badanych, których rodziny:			
	nie miały żadnych problemów finansowych	miały problemy w jednej do czterech dziedzinach	miały problemy w pięciu do ośmiu dziedzinach	miały problemy w dziewięciu dziedzinach
Brak dzieci	28	44	23	5
Jedno	28	38	26	7
Dwoje	23	40	26	11
Troje	18	37	30	16
Czworo i więcej	9	39	31	21

Siła związku między liczbą dzieci na utrzymaniu a poziomem zaspokojenia lub deprivacji potrzeb rodziny mierzona za pomocą współczynnika korelacji Pearsona wynosi $r=0,19$.

W skrajnie odmiennej sytuacji były rodziny najsilniejsze ekonomicznie i społecznie - żadnych kłopotów finansowych nie miała większość rodzin dobrze oceniających własne warunki materialne (59%), połowa rodzin osób pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (50%), a także ponad dwie piąte rodzin przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, osób z wyższym wykształceniem (po 41%), najlepiej sytuowanych (44%).

Należy przy tym pamiętać, że poziom niezaspokojenia potrzeb rodzin wyraźnie związany jest nie tylko z oceną zmian ogólnych warunków życia rodzin w ostatnim roku (r Pearsona=0,31), lecz przede wszystkim wiąże się z oceną warunków materialnych gospodarstwa domowego ($r = 0,61$), oceną ogólnych warunków życia rodziny ($r=0,54$) oraz z poczuciem bezpieczeństwa bytowego i zagrożenia biedą ($r=0,53$). Oznacza to oczywistą prawidłowość, że im szerszy zakres deprivacji potrzeb w rodzinie, tym większe niezadowolenie z warunków materialnych gospodarstwa domowego, gorsza ocena ogólnych warunków życia, a przede wszystkim - silniejszy lęk przed biedą i słabsze poczucie bezpieczeństwa bytowego⁴.

⁴ Zob. komunikat CBOS „Pogorszenie położenia materialnego rodzin”, maj 2003 (oprac. B. Wciórka).

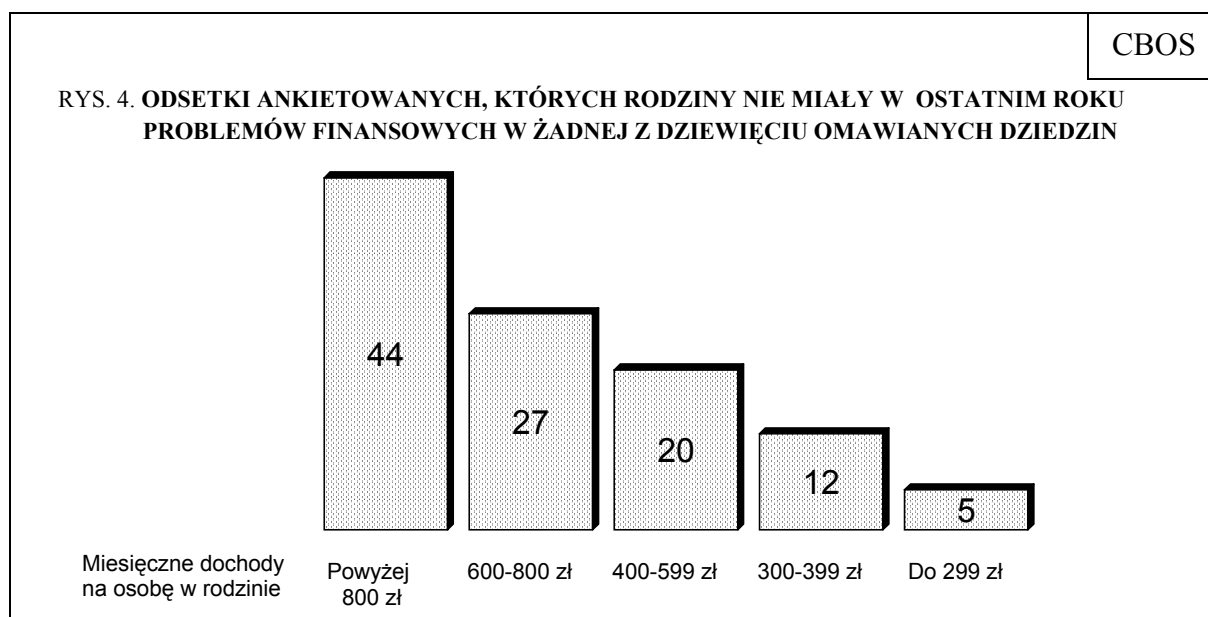
OBRAZ ZRÓŻNICOWAŃ SPOŁECZNYCH

Głównym czynnikiem kształtującym warunki życia rodzin i decydującym o poziomie deprivacji potrzeb jest **wysokość miesięcznych dochodów przypadających na osobę w gospodarstwie domowym** - im są one niższe, tym więcej rodzin miało problemy finansowe w poszczególnych dziedzinach życia.

Tabela 5

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe					
	Ogółem N=(1229)	Miesięczne dochody na osobę w rodzinie				
		Powyżej 800 zł (N= 158)	600-800 zł (N=179)	400-599 zł (N=202)	300-399 zł (N=104)	Do 299 zł (N=194)
Wyposażenie domu	60	37	54	68	65	82
Wypoczynek	59	42	54	66	77	79
Życie kulturalne	44	21	39	48	61	66
Ubranie	39	13	35	40	53	67
Leczenie	39	21	40	39	53	68
Świadczenia mieszkaniowe	32	8	30	27	47	62
Żywność	29	6	20	25	48	61
Nauka, kształcenie	23	5	18	20	43	42
Czystość i higiena osobista	22	3	17	17	36	52

Zróźnicowanie poziomu deprivacji potrzeb gospodarstw domowych syntetycznie ukazuje także - ustalony na podstawie indeksu zaspokojenia lub deprivacji potrzeb - odsetek rodzin wolnych od jakichkolwiek z omawianych problemów finansowych. Jest on tym wyższy, im wyższe miesięczne dochody na osobę w rodzinie.

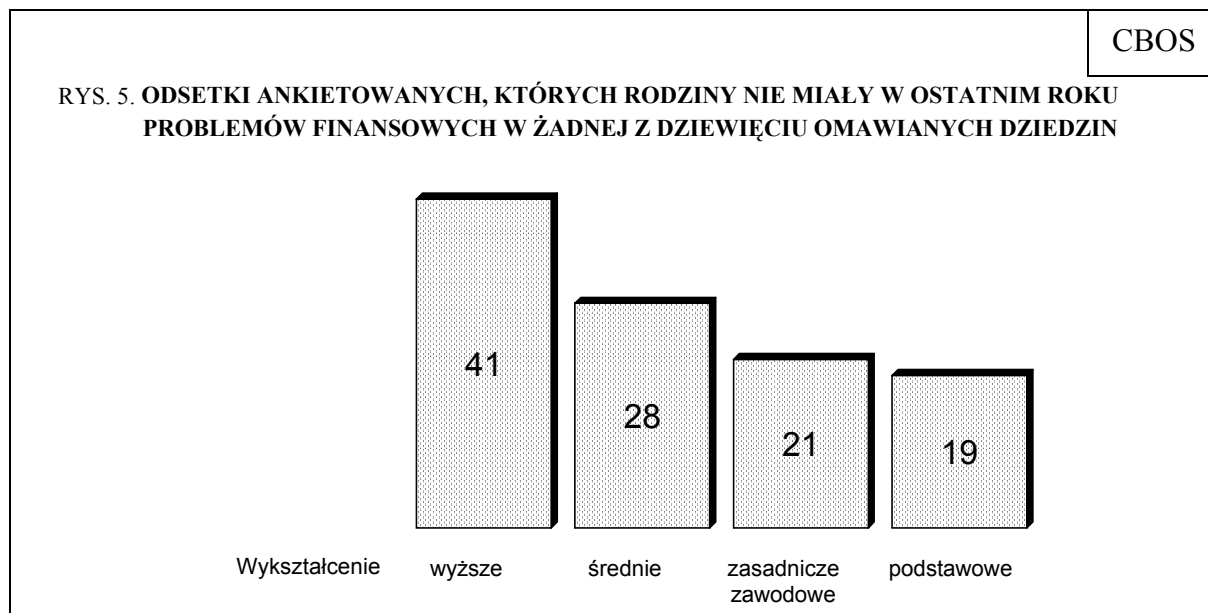

Zakres deprivacji potrzeb rodzin zależy także od **poziomu wykształcenia badanych**: im niższe wykształcenie, tym częstsze kłopoty finansowe, z jednym wszakże wyjątkiem - o braku pieniędzy na wypoczynek częściej mówią badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym niż podstawowym.

Tabela 6

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe				
	Ogółem (N=1229)	Wykształcenie			
		wyższe (N=124)	średnie (N=462)	zasadnicze zawodowe (N=318)	podstawowe (N=324)
Wyposażenie domu	60	48	56	63	66
Wypoczynek	59	49	60	64	58
Życie kulturalne	44	34	42	47	48
Ubranie	39	22	32	45	51
Leczenie	39	25	32	42	52
Świadczenia mieszkaniowe	32	20	27	34	41
Żywność	29	11	20	34	42
Nauka, kształcenie	23	15	23	23	27
Czystość i higiena osobista	22	10	15	27	33

Widać też, że im wyższe jest wykształcenie badanych, tym częściej deklarują oni, że ich rodziny w ubiegłym roku nie miały żadnych trudności finansowych.

Stopień zaspokojenia lub deprivacji potrzeb rodzin wiąże się także, choć mniej systematycznie, z **pozycją społeczno-zawodową badanych**.

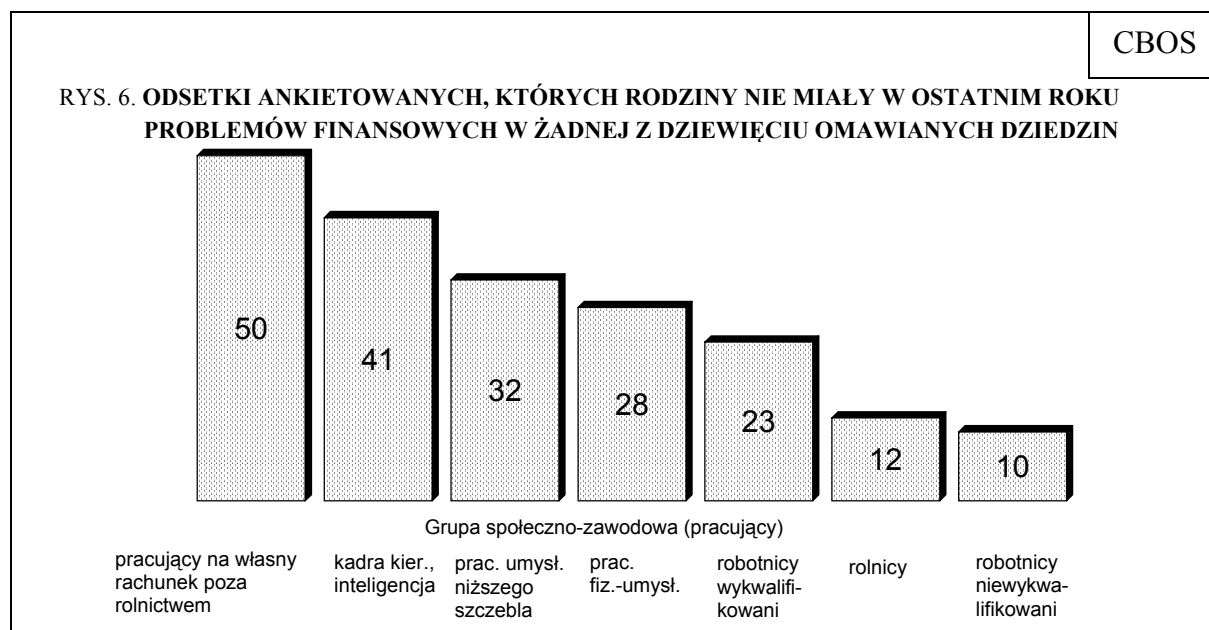
W ostatnich dwunastu miesiącach zdecydowanie najlepsza była sytuacja rodzin respondentów pracujących na własny rachunek poza rolnictwem - na ogół znacznie rzadziej niż inne doświadczały one kłopotów finansowych, jednak wyjątkowo często miały trudności z opłatą świadczeń mieszkaniowych, stosunkowo często brakowało im też pieniędzy na żywność (co może być jednak związane z wysokim poziomem aspiracji w tej dziedzinie). Na drugim miejscu pod względem poziomu zaspokojenia potrzeb znajdowały się rodziny przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, a na trzecim - rodziny pracowników umysłowych niższego szczebla.

Spośród rodzin osób aktywnych zawodowo najgorszą sytuację miały w ubiegłym roku rodziny robotników niewykwalifikowanych - szczególnie często brakowało im pieniędzy na ubranie i leczenie - oraz rodziny rolników, u których odnotowujemy jednak znacznie mniejszą kumulację trudności.

Tabela 7

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe							
	Ogółem (N=1229)	Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)						
		prac. na własny rachunek poza roln.	kadra kier., intelig.	prac. umysł. niższ. szczebla	prac. fiz.-umysł.	robotn. wykw.	robotn. niewyk.	rolnicy
	(N=50)	(N= 72)	(N= 116)	(N=92)	(N=108)	(N=46)	(N=53)	
Wyposażenie domu	60	41	47	52	55	61	78	74
Wypoczynek	59	40	50	54	61	62	71	68
Życie kulturalne	44	18	33	38	41	43	61	70
Ubranie	39	17	21	28	37	33	74	50
Leczenie	39	13	19	24	31	32	68	42
Świadczenia mieszkaniowe	32	24	18	17	33	30	53	34
Żywność	29	13	9	11	30	28	45	39
Nauka, kształcenie	23	7	16	22	26	19	45	26
Czystość i higiena osobista	22	10	8	7	21	17	42	43

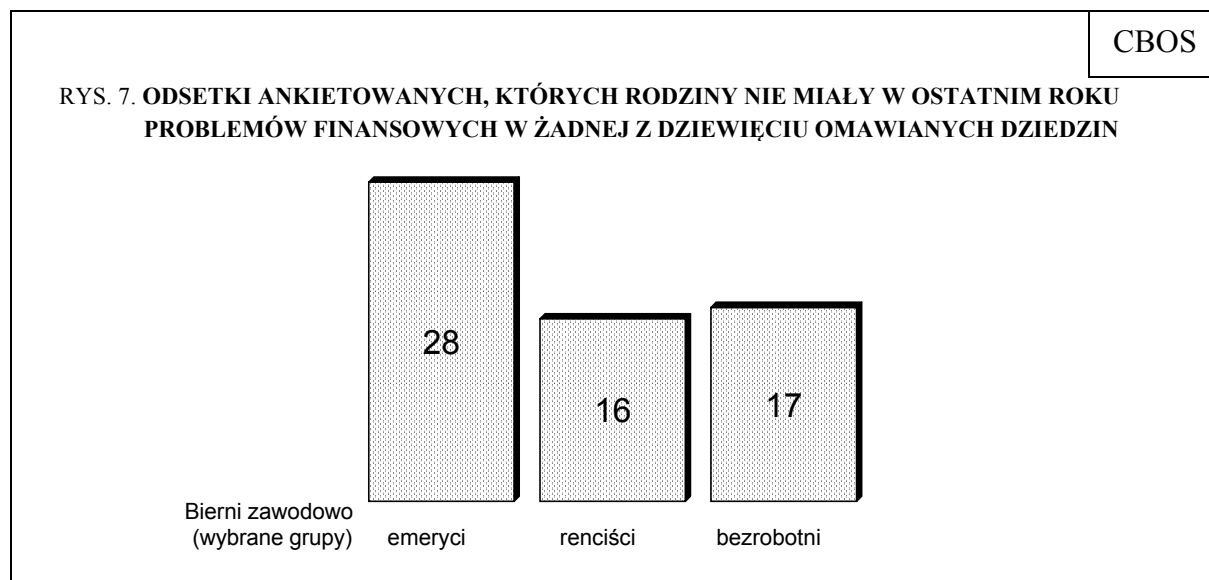
Zróznicowanie sytuacji rodzin osób należących do różnych grup społeczno-zawodowych obrazuje także wskaźnik zaspokojenia lub deprivacji potrzeb. O całkowitym braku trudności mówi połowa pracujących na własny rachunek poza rolnictwem, dwie piąte przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, jedna trzecia pracowników umysłowych niższego szczebla, około jednej czwartej pracowników fizyczno-umysłowych i robotników wykwalifikowanych oraz zaledwie jedna ósma rolników i jedna dziesiąta robotników niewykwalifikowanych.

Wśród rodzin osób biernych zawodowo do najczęściej mających kłopoty finansowe należą rodziny bezrobotnych⁵ i - w znacznie mniejszym stopniu - rodziny rencistów, które jednak ze zrozumiałych względów częściej niż inne doświadczają braku pieniędzy na leczenie. Wyraźnie lepsza natomiast jest sytuacja rodzin emerytów.

Tabela 8

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe			
	Ogółem (N= 1229)	Bierni zawodowo (wybrane grupy)		
		emeryci (N=233)	renciści (N=113)	bezrobotni (N=162)
Wyposażenie domu	60	53	69	70
Wypoczynek	59	50	57	73
Życie kulturalne	44	35	45	57
Ubranie	39	37	53	54
Leczenie	39	45	64	51
Świadczenia mieszkaniowe	32	26	38	53
Żywność	29	24	38	49
Nauka, kształcenie	23	11	24	40
Czystość i higiena osobista	22	18	31	40

⁵ Zob. komunikaty CBOS „Polacy o przyczynach i skutkach bezrobocia”, marzec 2003 oraz „Bezrobotni o swojej sytuacji życiowej”, kwiecień 2003 (oprac. B. Wciórka).

Na szczególną uwagę zasługuje jednak fakt, że w Polsce o kondycji materialnej rodzin w znacznej mierze decyduje **liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny**.

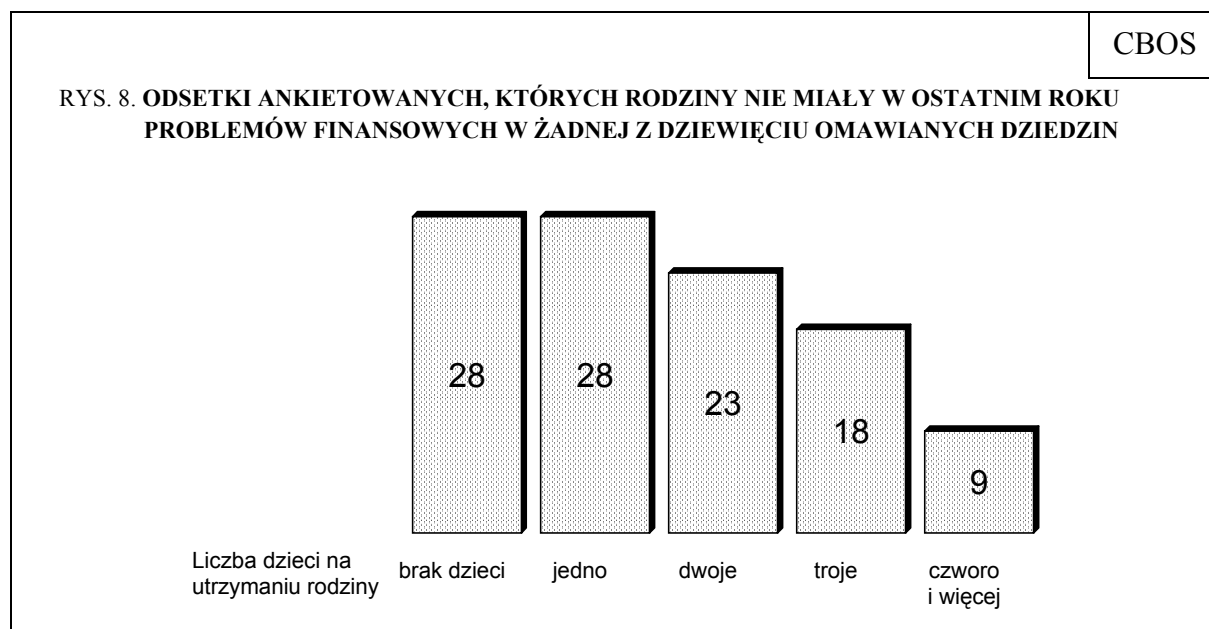
Tabela 9

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe					
	Ogółem (N=1229)	Liczba dzieci na utrzymaniu rodziny				
		brak dzieci (N=465)	jedno (N=287)	dwoje (N=298)	troje (N=124)	czworo i więcej (N=56)
Wyposażenie domu	60	54	59	60	74	78
Wypoczynek	59	50	59	66	72	74
Życie kulturalne	44	36	43	48	55	68
Ubranie	39	32	37	43	54	64
Leczenie	39	39	37	37	45	49
Świadczenia mieszkaniowe	32	28	29	33	44	44
Żywność	29	25	23	32	37	49
Nauka, kształcenie	23	14	24	25	34	56
Czystość i higiena osobista	22	20	23	21	30	35

W ciągu ostatnich dwunastu miesięcy stosunkowo najlepsza była sytuacja finansowa rodzin niemających dzieci na utrzymaniu. Natomiast im więcej dzieci w rodzinie, tym częściej nie starczało jej pieniędzy na zaspokojenie potrzeb w każdej z omawianych dziedzin życia. O skali różnicowań świadczy między innymi to, że rodzinom wielodzietnym znacznie częściej niż tym, które mają jedno dziecko na utrzymaniu, brakowało funduszy na kształcenie (56% wobec 24%), ubranie (64% wobec 37%), żywność (49% wobec 23%), życie kulturalne (68% wobec 43%), wyposażenie domu (78% wobec 59%), wypoczynek (74% wobec 59%), świadczenia mieszkaniowe (44% wobec 29%), a także na leczenie (49% wobec 37%) oraz środki czystości i higieny osobistej (35% wobec 23%).

Równie wymowne jest zróżnicowanie odsetka rodzin, które nie doznały deprivacji potrzeb w ubiegłym roku. Wśród rodzin niemających dzieci na utrzymaniu oraz wśród utrzymujących jedno dziecko ponad jedna czwarta nie miała w ostatnim roku żadnych problemów finansowych. Nie miała ich też prawie jedna czwarta rodzin z dwojgiem dzieci

i niemal jedna piąta rodzin z trojgiem dzieci. Natomiast wśród rodzin wielodzietnych, mających co najmniej czworo dzieci na utrzymaniu, zaledwie 9% było całkowicie wolnych od trudności bytowych.

★

★

★

Zarysowany obraz zróżnicowań społecznych ukazuje szczególną kumulację trudności finansowych nie tylko w gospodarstwach domowych osób biernych zawodowo - bezrobotnych i rencistów, ale także w rodzinach pracujących zawodowo robotników niewykwalifikowanych i rolników oraz, co należy szczególnie podkreślić, w rodzinach wielodzietnych.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Czy w porównaniu z sytuacją sprzed dwunastu miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:

	(%)				
	lepiej	tak samo	gorzej	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	5	54	40	1	1229
Płeć					
Mężczyźni	6	55	38	0	587
Kobiety	5	53	42	0	642
Wiek					
18-24 lat	8	55	37	0	190
25-34	10	57	32	0	222
35-44	5	51	45	0	211
45-54	5	51	44	0	273
55-64	2	55	43	0	143
65 lat i więcej	2	56	41	1	191
Miejsce zamieszkania					
Wieś	4	52	44	0	447
Miasto do 20 tys.	7	53	39	1	148
20-100 tys.	5	60	35	1	236
101-500 tys.	8	53	38	0	240
501 tys. i więcej mieszk.	5	53	42	0	159
Wykształcenie					
Podstawowe	3	50	46	1	324
Zasadnicze zawodowe	6	54	40	0	318
Średnie	5	55	41	0	462
Wyższe	11	62	27	0	124
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	13	56	31	0	72
Prac. umysł. niż. szczebla	7	62	32	0	116
Pracownicy fiz.- umysł.	10	54	37	0	92
Robotnicy wykwalifikowani	3	57	39	0	108
Robotnicy niewykwalifik.	10	43	47	0	46
Rolnicy	5	38	57	0	53
Pracujący na własny rach.	14	46	38	2	50
Bierni zawodowo					
Renciści	3	45	52	0	113
Emeryci	2	61	37	1	233
Uczniowie i studenci	7	53	40	0	118
Bezrobotni	4	49	47	0	162
Gospodynie domowe i inni	1	64	35	0	64
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	9	53	37	0	191
spółce właścicieli	4	61	35	0	99
prywatnych i państwa	9	54	37	0	191
sekt. pryw. poza rolnict.	5	44	52	0	59
prywatnym gosp. rolnym					
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	3	45	52	0	194
300-399	7	43	50	0	104
400-599	5	50	45	0	202
600-800	3	56	41	1	179
Powyżej 800 zł	9	66	25	1	158
Ocena własnych war. mater.					
Złe	3	39	58	0	420
Średnie	3	59	38	0	550
Dobre	15	68	17	0	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	5	48	47	0	77
Raz w tygodniu	5	54	41	0	650
1-2 razy w miesiącu	4	60	35	1	144
Kilka razy w roku	6	51	42	1	220
W ogóle nie uczestniczy	6	56	37	1	136
Poglądy polityczne					
Lewica	5	59	35	0	266
Centrum	4	56	41	0	351
Prawica	9	47	44	0	278
Trudno powiedzieć	5	54	41	0	335
Liczba dzieci na utrzymaniu					
Brak dzieci	5	55	40	0	465
Jedno	6	54	39	0	287
Dwoje	7	51	42	0	298
Troje	2	53	44	1	124
Czworo i więcej	3	63	35	0	56

Tabela 2. Poziom zaspokojenia lub deprywacji potrzeb rodzin w ostatnim roku:
 1 - badani, których rodziny nie miały problemów finansowych w żadnej dziedzinie; 2 - badani, których rodziny miały problemy finansowe w 1-4 dziedzinach; 3 - badani, których rodziny miały problemy finansowe w 5-8 dziedzinach; 4 - badani, których rodziny miały problemy finansowe w 9 dziedzinach

	(%)				Liczba osób
	1	2	3	4	
Ogółem	25	40	26	9	1229
Płeć					
Mężczyźni	26	44	22	8	587
Kobiety	24	37	29	10	642
Wiek					
18-24 lat	25	39	24	12	190
25-34	30	36	25	9	222
35-44	24	41	27	9	211
45-54	21	42	25	12	273
55-64	17	43	33	8	143
65 lat i więcej	33	44	21	2	191
Miejsce zamieszkania					
Wieś	22	42	26	10	447
Miasto do 20 tys.	31	35	29	5	148
20-100 tys.	25	42	23	9	236
101-500 tys.	27	42	25	7	240
501 tys. i więcej mieszk.	27	38	26	10	159
Wykształcenie					
Podstawowe	19	37	32	13	324
Zasadnicze zawodowe	21	41	28	10	318
Średnie	28	43	22	7	462
Wyższe	41	39	17	3	124
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	41	43	12	4	72
Prac. umysł. niż. szczebla	32	47	19	2	116
Pracownicy fiz. - umysł.	28	34	30	9	92
Robotnicy wykwalifikowani	23	45	28	4	108
Robotnicy niewykwalifik.	10	32	44	14	46
Rolnicy	12	41	37	9	53
Pracujący na własny rach.	50	37	9	4	50
Bierni zawodowo					
Renciści	16	37	40	7	113
Emeryci	28	44	23	5	233
Uczniowie i studenci	25	49	18	8	118
Bezrobotni	17	30	26	26	162
Gospodynie domowe i inni	25	41	24	10	64
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	29	48	20	4	191
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	33	30	29	8	99
sekt. pryw. poza rolnict.	29	40	25	6	191
prywatnym gosp. rolnym	13	38	37	12	59
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	5	28	42	25	194
300-399	12	35	37	16	104
400-599	20	46	30	4	202
600-800	27	42	27	5	179
Powyżej 800 zł	44	49	6	1	158
Ocena własnych war. mater.					
Złe	4	30	44	21	420
Średnie	25	51	21	3	550
Dobre	59	35	5	0	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	23	47	24	6	77
Raz w tygodniu	24	40	28	8	650
1-2 razy w miesiącu	27	39	25	8	144
Kilka razy w roku	24	41	20	14	220
W ogóle nie uczestniczy	31	38	24	7	136
Poglądy polityczne					
Lewica	28	44	23	5	266
Centrum	27	38	25	10	351
Prawica	25	43	25	7	278
Trudno powiedzieć	21	38	29	12	335
Liczba dzieci na utrzymaniu					
Brak dzieci	28	44	23	5	465
Jedno	28	38	27	7	287
Dwoje	23	40	26	11	298
Troje	18	36	30	16	124
Czworo i więcej	9	39	31	21	56

Tabela 3. Czy w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy zdarzało się Panu(i) lub w Pana(i) gospodarstwie domowym, że nie starczyło pieniędzy na: 1 - zakup żywności; 2 - zakup ubrania, butów; 3 - zakup środków czystości, wydatki na higienę osobistą; 4 - wydatki związane z leczeniem; 5 - wydatki związane z nauką, kształceniem; 6 - wydatki związane z życiem kulturalnym (zakup książek, czasopism, biletów do teatru, na koncert itp.); 7 - wydatki związane z wypożyczeniem - urlopem lub wakacjami, feriami dzieci; 8 - zakup sprzętu i rzeczy do wyposażenia domu; 9 - pokrycie świadczeń mieszkaniowych (stałe opłaty, czynsz, koszty wynajmu itp.)

Odsetki odpowiedzi twierdzących										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Liczba osób
Ogółem	29	39	22	39	23	44	59	60	32	1229
Płeć										
Meżczyźni	26	35	20	37	23	42	59	57	30	587
Kobiety	31	43	24	41	23	46	60	62	33	642
Wiek										
18-24 lat	29	37	22	33	34	51	63	61	32	190
25-34	30	36	24	30	20	43	57	59	29	222
35-44	28	40	21	36	25	50	66	62	27	211
45-54	29	44	23	41	29	47	67	64	34	273
55-64	30	44	28	54	19	43	64	65	35	143
65 lat i więcej	24	34	17	46	8	28	38	45	23	191
Miejsce zamieszkania										
Wieś	37	46	29	44	23	44	56	63	36	447
Miasto do 20 tys.	23	35	16	36	21	39	61	55	26	148
20-100 tys.	25	36	21	37	22	43	62	58	28	236
101-500 tys.	25	36	17	40	21	45	56	59	31	240
501 tys. i więcej mieszk.	21	35	19	33	30	48	66	59	30	159
Wykształcenie										
Podstawowe	42	51	33	52	27	48	58	66	41	324
Zasadnicze zawodowe	34	45	27	42	23	46	64	63	34	318
Średnie	20	32	15	32	23	42	60	56	27	462
Wyższe	11	22	10	25	15	34	49	48	20	124
Grupa społ.-zaw. pracujący										
Kadra kier., inteligencja	9	21	8	19	16	33	50	47	18	72
Prac. umysł. niż. szczebla	11	28	7	23	22	38	53	51	17	116
Pracownicy fiz. - umysł.	30	37	21	31	26	41	61	55	33	92
Robotnicy wykwalifikowani	28	33	17	32	19	43	62	61	30	108
Robotnicy niewykwalifik.	45	74	42	68	45	61	71	78	53	46
Rolnicy	39	50	43	42	26	70	68	74	34	53
Pracujący na własny rach.	13	17	10	13	7	18	40	41	24	50
Bierni zawodowo										
Renciści	38	53	31	64	24	45	57	69	38	113
Emeryci	24	37	18	45	11	35	50	53	26	233
Uczniowie i studenci	23	33	16	28	27	51	67	60	23	118
Bezrobotni	49	54	40	51	40	57	73	70	53	162
Gospodynie domowe i inni	30	35	24	36	20	43	64	61	34	64
Pracuje w:										
inst. państw., publicznej	16	29	9	27	21	37	56	53	21	191
spółce właścicieli										
prywatnych i państwa	23	35	19	35	29	47	58	61	27	99
sekt. pryw. poza rolnict.	28	36	21	30	18	38	57	56	33	191
prywatnym gosp. rolnym	39	55	47	45	29	68	66	73	35	59
Dochody na jedną osobę										
Do 299 zł	61	67	52	68	42	66	79	82	62	194
300-399	48	53	36	53	43	61	77	65	47	104
400-599	25	40	17	39	20	47	66	68	27	202
600-800	20	35	17	40	18	39	54	54	30	179
Powyżej 800 zł	6	13	3	21	5	21	42	37	8	158
Ocena własnych war. mater.										
Złe	59	71	50	68	39	71	80	83	56	420
Średnie	16	28	11	32	18	38	58	56	24	550
Dobre	7	11	2	8	7	12	29	30	8	259
Udział w prakt. religijnych										
Kilka razy w tygodniu	25	35	19	42	19	42	56	65	26	77
Raz w tygodniu	29	40	21	40	24	44	61	60	30	650
1-2 razy w miesiącu	27	40	29	45	16	39	55	60	36	144
Kilka razy w roku	33	43	26	35	27	46	58	58	39	220
W ogóle nie uczestniczy	27	33	17	33	22	46	59	58	24	136
Poglądy polityczne										
Lewica	20	33	14	33	17	41	57	54	24	266
Centrum	30	38	22	38	26	42	57	59	32	351
Prawica	23	36	19	37	24	45	63	59	27	278
Trudno powiedzieć	38	49	32	47	23	47	60	65	41	335
Liczba dzieci na utrzymaniu										
Brak dzieci	25	32	20	39	14	36	50	54	28	465
Jedno	23	37	23	37	24	43	59	59	29	287
Dwoje	37	43	21	37	25	48	66	60	33	298
Troje	27	54	20	45	24	55	72	74	44	124
Czworo i więcej	49	64	35	49	56	68	74	78	44	56